

szakad, lesz más“, ma tudvalevőleg azt jelenti, hogy nem érdemes búsulni valami elveszett tárgyon vagy elmúlt dolgon. A régi időkben azonban szűkebb értelme volt, csak akkor mondták, hogy ha valakit elhagyta a szeretője, nője. A nővel pedig obscoen okból került vonatkozásba a gombház. S mivel a kabáton levő gombháznak leszakadása nem jelentett nagy kárt, mert könnyen volt pótolható, azért egy nő hűtlenségén is azzal vigasztalódtak, hogy: *Gombház, ha leszakad, lesz más!*

Cs. Sebestyén Károly.

(*Deutscher Auszug.*) — Knopf und Knopfschlinge. — Der Knopf unserer europäischen Kleidung soll angeblich durch Vermittlung der Türken während der Kreuzzüge in Europa bekannt geworden sein. Fast alle Völker Mittelasiens verwendeten den Knopf schon seit altersher; sie knöpften aber nicht in Knopflöcher, sondern in Schnurösen oder Knopfschlingen. Da man in den Gräbern der Ungarn der Landnahmezeit aus Bronze und Silber verfertigte kugelförmige Knöpfe findet, ist es sicher anzunehmen, daß nicht die Türken sondern schon viel früher die Ungarn den Kleiderknopf nach Europa gebracht haben. Auch heute knöpft das ungarische Volk einige seiner Kleidungsstücke mit Knopfschlingen (*gombház*); dieser Brauch stammt gewiß aus uralten Zeiten.

Térdszéli Katica.

Olvasom Szendrey Zsigmond Nagyszalontai Gyűjtését (a Kisfaludy-Társ. Népkölt. Gyűjt. XIV. k.-e), ebben is a népmeséket, s egyszer csak azt olvasom, hogy az egyik mesének a „hősnője“: *Térdszéli* vagy az *i-zó* szalontai nyelvjárás tájejtése szerint, *Térdszéli Katica* (202. l.). Tehát ez a Katica — *Térdszéli!* És most nézem a térdemet, ennek is különösen a szélét, és töröm a fejemet, hogy ugyan miféle csudálatos széle lehetett e Katica nevű leányzó térdének, hogy más Katicáktól való megkülönböztetésül — *Térdszéli*-nek nevezték el! Hogy valakire ráragadhatott a *Nagyfejű, Vastagnyakú, Melles, Lábas, Csonka, Sánta, Kis, Nagy, Fehér, Fekete* vagy más efféle testi tulajdonságot kifejező jelző, az teljesen érthető. De hogy valaki — *Térdszéli* legyen?

Nem volt ennek a mesebeli Katicának semmiféle rendkívüli térde, még kevésbé volt rendkívüli a térde széle, hanem azért nevezték így, mert valamely tér szélén lakott. E megkülönböztető név (később családnev) eredetileg bizonyá-

ra *Térdszéli volt. Ilyen hol való lakáson alapuló megkülönböztető egyéni, majd családi nevek ugyanis egyáltalán nem ritkák. Azt a nagyszalontai embert pl., akinek elbeszélése után ezt a mesét lejegyezték, *Kertmégi* Jánosnak hívják, nyilván azért, mert valamelyik őse egy kert mögött lakott. Ismert ilyenfajtájú családnév a *Hégymégi* is. Van *Marközi* családnév is, melynek régibb alakja *Marthközi* volt, s amely bizonyára szintén onnan ered, hogy valaki, pl. egy Péter nevű ember, két víznek a partja (köznyelven: partja) között lakott s ezért más Péterektől való megkülönböztetés céljából *Marthközi* Péternek nevezték el. Az *Alszei* és *Felszei* családnéveket elég csak megemlíteni. A *Faluhelyi* családnév is úgy keletkezett, hogy első viselője egy elpusztult egykori falunak a helyén lakott. De leghasonlóbb a *Térdszéli csn.-hez a *Kunszéri* csn. Ennek t. i. az a magyarázata, hogy első viselője a kúnseren, vagyis kúnok által lakott házsornak egyik házában lakott. (A *Kunszéri* csn. *u* hangja azért rövid, mert a ma *kún* alakú szónak régebben *kun* alakja volt. A *szér* szónak 'sor, ház-sor' jelentését pedig l. a MTsz.-ban.)

Az ilyen hol való lakáson alapuló megkülönböztető nevek sorába tartozik nézetem szerint a *Térdszéli családnév is. A *térdszéle* kifejezés és az ebből való *-i* képzős *Térdszéli melléknév között olyan alakotani viszony van, mint pl. *Orosháza* és *oroszázi* vagy *Kozmatelke* : *kozmatelki*, *Szent Mihály hava* : *szentmihály-havi*, *úr napja* : *úrnap*, *falu vége* : *faluvégi*, *út széle* : *útszéli* stb. között. (L. erről részletesebben Horger: MNy. XXIV, 10.) Mai alakját úgy kapta az egykori *Térdszéli családnév, hogy hangsorának *r* és *sz* hangjai között egy járulékos *t* fejlődött, amely azonban a rákövetkező *sz*-szel egészen szabályosan vegyes zárhanggá, vagyis *c*-vé egyesült, úgyhogy e névnek mai ejtése: *Tércéli*. Egy járulékos *t* hangnak *r* és *sz* között való ilyen fejlődése elég gyakori hangtörténeti jelenség. Ugyanígy magyarázandó pl. (csak néhány ismertebb szót idézve) a *Barca*, *Karcag*, *karcol*, *Marcal*, *marcangol*, *Tarcal* szavak *c* hangja is. Hogy pedig a (*Térdszéli >) *Tércéli* névnek *c* hangját *dsz*-szel írták, ez csak olyan tévesen etimológizáló írásmód, mint amilyen pl. az volt, hogy *Karcag* városának nevét is, amely kún eredetű *Karszak* személynévből vált helynévvé (l. erről részletesebben Németh: MNy. XVIII, 125), régebben sokszor *Kardszag*-nak írták. De ahogyan a *Karcag* hn., nem a *kard* és *szag* szavak összetételéből származott, éppen úgy a *Tércéli* csn. sem a *térd széle* kifejezésből.

Horger Antal.